

НОМО SACER ТА ВИКЛИК СУБ'ЄКТНОСТІ «ВОРОГА» В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Висунуто гіпотезу, що використання різноманітних архетипів демонізації ворога (на прикладі російських військових), створює множинність символічних просторів. Це не тільки вносить свої корективи у суб'єктність реального ворога під час перенесення з міфологічного простору у простір політичного, а й призводить до концептуальної обфускації ворога. Практика перенесення запозичених елементів з одного простору в інший може призвести до зниження відповідальності ворога за свої злочини. Транспонування міфологічного суб'єкта з одного світу в інший утворює іншу матрицю смислів, що впливає на політичну реальність. Символічні структури є константами, через що встановлюються знання, щоб передати іншим. Коли ворога сприймають як міфологічного суб'єкта, і ставлення до нього може бути як до уявного суб'єкта. Виникає ризик спотвореного розуміння його політичної поведінки, політичної суб'єктності та політичної відповідальності.

Політична свідомість забезпечує взаємодію політичних суб'єктів. Це проявляється в особливостях та характеристиках учасників політичної взаємодії. Домінування міфологічних персонажів надає політичній реальності постмодерністське розуміння парадоксальності. Коли ворог позиціонується як «орк», є ризик втрати причинно-наслідкового зв'язку його політичних дій. Оскільки він є представником міфологічного світу, в той час як його злочини та жертви знаходяться у реальному світі.

Коли відбувається війна на експорт, ворог навмисно витісняє правовий порядок життя на окупованій території. Жертви опиняються у стані «оголеного життя», яке Д. Агамбен визначає як об'єкт влади. Під час утворення умов оголеного життя цінність людини піддається сумніву, тому статус громадянина вилучається із соціальних та правових законів. Він перетворюється на homo sacer, якого можна знищити без провини та відповідальності. Людина-sacer стає сакральною у розумінні позбавлення її життя, а для самого ворога така сакральність полягає у спасінні інших. Під час Другої світової війни нацисти євреїв та ромів піддавали денационалізації, а потім відправляли до таборів смерті. Сьогодні російська влада оголосила Україні т.зв. «денацифікацію», а російські військові утворюють фільтраційні табори та знищують українців як націю. І таку політику «оголеного життя» проводять в Україні не міфічні персонажі «орки», а реальні люди. Які й мають нести відповідальність за цей злочин.

Ключові слова: війна, військові, ворог, орки, homo sacer.

«Ворог – це персоніфікація нашого власного питання»

К.Шмітт.

Тема сприйняття ворога може розглядатися через кілька напрямів аналізу: як ми сприймаємо ворога; як ворог сприймає нас; як сприймають нас як ворогів треті сторони війни; як сприймають наших ворогів треті сторони війни тощо. Кожний напрям аналізу може вказувати на різні аспекти ідентифікації ворога та самоідентифікації себе по відношенню до ворога. Одразу хочу відкинути фрейм «визволителя», який намагається донести російська влада виправдовуючи військову агресію в Україну. Якщо спочатку війни такий образ розповсюджувався з метою морального виправдання т.зв. «військової операції» та заради підтримки на окупованих територіях, то через три місяця він був розрахований, в першу чергу, для внутрішньої російської аудиторії заради моральної підтримки російської агресії. «Визволитель» немає права вбивати, гвалтувати, катувати, мародери на чужій території, в той час, як зафіксовані тисячі злочинів вбивств мирного населення України.

Тема ставлення до українців з боку третіх сторін російсько-української війни теж не є предметом аналізу, оскільки потребує детального аналізу по кожній країні окремо. Тут сферами дослідження

мають бути не тільки офіційні заяви політичної еліти, а й реальне дотримання економічних санкцій, культурний простір, допомога біженцям, військова підтримка України, що може бути окремим напрямом предметних наукових розвідок.

Я зупинюсь лише на одному питанні дослідження: як ми сприймаємо зовнішнього ворога. Хто «він» по відношенню до «нас»? Які кордони визначення ворога? Чи може зміна кордонів означення зовнішнього «ворога» бути небезпечною для українців? *Метою статті* є дослідження феномену суб'єктності зовнішнього ворога для українців у дискурсі російсько-української війни. Серед теоретичних робіт, які є актуальними у цьому питанні можна виділити дослідження К. Поппера «Відкрите суспільство та його вороги», Ю. Габермаса «Включення іншого», К. Шмітта «До питання політичного», роботи С. Жижека, П. Слотердайка, Ф. Ніцше, Д. Агамбена. Структура аналізу буде включати простір медіадискурсу як простір формування «ворога», два підходи у сприйнятті зовнішнього «ворога», а також проблематику феномену *homo sacer* у дискурсі цієї війни.

Про медіадискурс як простір репрезентації «ворога». Будь який дискурс має свою систему обумовлень, спікерів та аудиторію, на яку направлені наративи. Медіадискурс має свій системний фактор і під час війни він безумовно пов'язаний з дискурсом влади. Політичні актори встановлюють порядок денний, який утворює дискурс в інших системах соціального простору. Якщо для влади важливим є домінування у медійному просторі, то для самих медіа – є охоплення та активність аудиторії, де сама влада складає вагому частину цієї аудиторії. В залежності від типу політичного режиму, процедура контролю над медіадискурсом може бути жорсткою (тоталітарний та авторитарний режим – цензура, замовчування, табу) або м'якою (демократичний режим – напівправа).

Сучасний медіадискурс умовно можна розділити на дві сфери: офіційний та неофіційний. Якщо офіційна сфера залежить від ліцензійних угод як право на трансляцію інформації, то неофіційна сфера спирається на суб'єктивне висловлення власної точки зору. Неофіційний медіадискурс не завжди є незалежним від влади, оскільки блогери, як лідери думок, мають достатній вплив на формування сучасного колективного способу мислення. Тому блогосферу влада намагається контролювати засобами заохочення або тиском персонально до кожного блогера. Розвиток блогосфери у соціальній мережі перетворив і самих політиків на блогерів, де з'явився власний альтернативний майданчик як можливість висловити суб'єктивну точку зору за межами офіційних спікерських повноважень.

Медіадискурс є зброєю конструювання образу ворога. Якщо офіційні засоби інформації спираються на стандарти журналістики намагаються політкоректно репрезентувати ворога на своїх платформах, то неофіційні канали інформації використовують різноманітні форми ставлення до нього.

Хто такий «ворог»? Як пише Г.Лассвелл у своїй класичній роботі «Техніка пропаганди у світовій війні» ворогом може бути не лише нахабний суб'єкт. Він підлий і корисний. «Ворог веде брехливу пропаганду. Ця тема є особливо важливою. Непривабливі повідомлення про союзників, воєначальників, стан справ на фронті та бюрократії неодмінно прориватимуться через цензуру або навіть сипатимуться на бастіони як з рогу достатку. Отже, між небезпечними новинами та згубними реакціями мають бути зведені як фізичні, так і психологічні бар'єри. Психологічним бар'єром такого роду є підозра, що несприятлива новина – швидше за все, хитромудрий зразок ворожої пропаганди. Якщо це припущення вдасться міцно впровадити у суспільну свідомість, то цим створюється потужна зброя проти роз'єднаності та паразитичних настроїв» (Lasswell, 1938: 110).

Сучасний дослідник Крістіан Уїлк досліджуючи поняття ворога, вказує на його чотири ознаки: «По-перше, вони відрізняються за формою своєї організації. По-друге, вороги розрізняються щодо їхньої етичної дистанції від уявних “нас”. По-третє, ворожі організації відрізняються тим, як, на нашу думку, вони розподіляють членство. І, нарешті, вороги розрізняються щодо процесу, який використовується для ідентифікації їх: деякі вороги взаємно впізнають один одного; тоді як інші вороги підлягають односторонньому визначенню» (Wilke, 2007: 54).

Пітер Слотердайк досліджуючи макросфери суспільства зосереджує свою увагу на персоніфікації ворога. Він вказує на те, що всі тісно інтегровані групи (як архаїчні, так і сучасні), не можуть існувати без ворогів. «Вони не здатні існувати без ворогів та жертв і тому, заради необхідної внутрішньої стабілізації продукують аутогенний стрес, вимушені постійно повторювати брехню про своїх ворогів. Одночасно це вказує на те, що вони й не можуть існувати без Бога та богів, оскільки у відповідності з такою дедукцією боги спочатку є як цапи відбували, які набули нумінозні та зловісні риси» (Sloterdijk, V.2: 183). Досліджуючи суспільство як наявність сфер, П.Слотердайк аналізує історію розвитку, що проходить через стійкий стан системи (мікросфера),

глобалізацію (макросфера), технічний прогрес (відсутність сфер). Розвиток науки, де антропоцентризм перетворив людину на привілюваний центр всесвіту, призвів до відмови потреби у сферах. Сфера, як цілісність, поєднує світський та теологічний світи. Вона спирається на парність (дуальність) як умову цілісного існування людини. І навіть коли відбулася відмова від сфери, дуальність залишається. С. Жижек з посиланням на П. Слотердайка дає характеристику образу Ближнього з наявністю «вивороту» як «неймовірного Іншого як Ворога». Такий абсолютний «ворог» у збірному вигляді є сукупністю чужих суджень, які можуть перетинатися, і бажану «тотожність» іпостасей може бути не досягнуто (Жижек, 2010: 47,49).

Слово «ворог» походить від латинського слова *inimicus* і розуміється як «поганий друг (*inimicus*). Саме поняття «ворог» має як персональне значення, так і групове, якщо мова йде про загрозу. Тому цей термін виконує соціальну функцію, що під час колективної загрози викликає інтенсивну емоційну реакцію обурення. Звідси і ставлення до ворога під час війни відбувається крізь призму власного протиставлення до нього. Через відношення до ворога постає питання про нас самих, про що Карл Шмітт ще писав: «Я повинен зіткнутися з ним – битися – щоб встановити свою власну міру пропорції, мої власні межі, моє власне “Я” [гештальт]» (Schmitt, 2002: 87). Тому ворог стоїть окремо від «мене», а так він має бути окремим від «нас», якщо виникає загроза колективному існуванню. Перефразовуючи Карла Шмітта, який говорив, що ворог є політичним рішенням (Schmitt, 1996: 26–28), можна говорити, що для України зовнішній ворог став уособленням Росії ще з моменту 20 лютого 2014 р., а з 24 лютого 2022 р. повномасштабним ворогом, коли Росія почала агресію на всю територію України. Виявилось, що війна не тільки здатна оголювати рамки злочинності військових, вона створила множинність означень категорії зовнішнього «ворога» та ставлення до нього.

Ставлення до ворога. Стюарт Міллє припускає наявність довіри та етичного рівня взаємодії з ворогом. «Правила звичайної міжнародної моралі передбачають взаємність. Але варвари не будуть відповідати взаємністю. З ними не можна покладатися на дотримання будь-яких правил. Їх розум не здатний до таких великих зусиль» (Mill, 1984: 118). Взаємність вимагає довіри, а відсутність довіри призводить до поводження з ворогом як з загрозливим *об'єктом*, а не як с суб'єктом або учасником військових взаємодій. Тому, ставлення до ворога може бути як з елементом поваги до нього, так і з презирством. Лінінею формування самого ставлення є наявність дотримання правил поведінки у війні.

У зв'язку з цим актуальним є твір Есхіла «Перси», який побудований на історичному сюжеті поразки перського царя Ксеркса I з грецьким флотом. Есхіл описує перемогу греків з позиції персів, які програли. Давньогрецький драматург зображає ворога, який має почуття:

«І жінки, зчинивши крик та зойк,
Мов шалені, рватимуть
Тонко зітканий одяг на собі.
Перські жони – в журбі:
Сльози ллють за мужами любими,
Що в бій пішли, бійці суворі,
Жон залишивши одних
На подружнім ложі». (Есхіл)

Ворог наділяється мужніми якостями: прославлений лучник Імей, благородний боєць, досвідчений Состан, відважні сини, нездоланні в бою тощо.

З ними-лучники вправні, кінні війська,
Ті, що й видом своїм навести можуть жах,
Ті, що в битвних жакні
І рішучістю, й силою духу.
... Є в них жила сріблоносна – гордість їхньої землі.
... Мужі там є, стійкіші, ніж твердині всі.
... Перське воїнство – незламне,
Сильний духом перський люд (Есхіл).

Характеризуючи з повагою ворогів-персів, Есхіл вказує на саму причину війни. За трагедією – це «боги» та «доля», що є наслідком протистояння предків. Але й вони засуджують персів: суворий Зевс та тінь померлого батька Ксеркса Дарія вказують на зухвальство персів: «В своєму щасті на чуже позаздрившись. Утратите, захланні, весь достаток свій» (Есхіл). Есхіл сам приймав участь

у греко-перських війнах, тому він намагався зобразити події очима обох сторін, але більше у своєму творі висвітлив війну очима своїх ворогів, персів. Його філософія історії спирається на територіальний розподіл, за яким (на думку самого Есхіла) історичною долею та богами персам було призначене панування в Азії, а грекам – в Європі. Перси не мали ніякого права переступати межі Азії; і якщо вони переступили, це було їх трагічною зухвалістю (*hybris*), темною і злочинною, а греки захищали свою самостійність завдяки своїй мудрій «доброчесності» (*sophrosyne*). Ідеал рівноправності за етичними нормами з ворогом, якого визнають та поважають в бою, встановлював взаємні рівні відносини між греками та персами. Тому ворог суб'єктизований. Він має ім'я, займає своє місце у ціннісному світі греків і його присутність ідентифікує грецький народ як справедливе суспільство, яке захищає свої землі.

Ще один приклад, «Женевська конвенція про поводження з військовополоненими» у поточній редакції 2006 р. (Женевська конвенція, 2006). Створена у 1949 р. на основі міжнародних договорів, які забезпечують захист жертв війни, ця конвенція має два Додаткові Протоколи, що стосуються захисту жертв міжнародних збройних конфліктів та захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру. Сьогодні правил конвенції дотримуються понад 190 країн світу, в тому числі і Росія, яка свідомо ігнорує гуманітарні норми. Це масовий обстріл цивільних об'єктів (порушення статті 52 про об'єкти, що не є воєнними об'єктами, не можуть бути предметом нападу); гвалтування та вбивство цивільних громадян України (стаття 3 вказує, що з особами, які не беруть участі в активних бойових діях, слід поводитись гуманно та без будь-якої ворожої дискримінації); захоплення Чорнобильської атомної електростанції (ЧАЕС), Запорізької атомної електростанції (ЗАЕС), обстріли Одеського припортового заводу (ОПЗ) у м. Южний (де виробляється аміачна селітра) (стаття 32 про заборону застосування будь-яких заходів, що можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб). Така поведінка сусідньої країни, яка протягом століть декларувала тезу про братні народи, спільну історію, культуру та релігійну віру, але водночас маркувала українців як «неонацистів», державу Україну як «failed state», сформувала і певне ставлення українців до Росії як до країни-ворога під час військової агресії. І безумовно, мова про повагу до такого ворога на рівні Есхіла з боку українців не може бути.

Водночас проблематика може бути в іншому: в означенні ворога серед колективного ставлення. Якщо офіційна інформація українських інтернет видань подається здебільшого крізь означення «російські окупаційні війська», то неофіційна інформація маркує російських солдат більш емоційно. Окупанти, орки, мародери, фашисти, свинособаки, асвабадітелі, вбивці – так маркується ворог і так сприймають російських військових в Україні самі українці. Наприклад, достатньо відома група на телеграм каналі «Фашик Донецький» (80865 підписників) від 12.04.2022 пише: «Орки страждають від власної тупості. Збираємо в @mordor_frodo все актуальне: як тріщить по швах їхня пропаганда; як до них доходить, що насправді відбувається; як орки потерпають від санкцій та нової реальності – відео та фото від очевидців» (Фашик Донецький. Орки страждають від власної тупості). Або телеграм канал «Вертикаль» (108598 підписників): «ВСУ уничтожили более 50 орков, которые соорудили блокпост на трассе Лисичанск-Бахмут. Некоторые тела рашистов разорваны на куски и разбросаны по кустам» (Вертикаль. ВСУ уничтожили...). Харківський телеграм канал «Труха» (1928026 підписників) використовує маркування ворогів як «орки», так і «свинособаки». ««Мы пришли, теперь будет порядок»». В Дымерке Киевской области нашли методичку орков. В ней поясняется, как общаться с населением временно оккупированных территорий» (Труха. «Мы пришли, теперь будет порядок»). Або «Приключения свиносок в Украине: карта русских мародеров. Журналисты “Медиазоны” выяснили, что всего за три месяца войны от границы с Украиной орки отправили домой 58 тонн посылок. С подробной картой мародеров можно ознакомиться» (Труха. Приключения свиносок в Украине).

Суб'єктивація ворога (до поняття «орки»). Слово «orc» походить зі староанглійської мови, де означає велетень чи демон. Відомим слово «орки» встало завдяки жанру фентезі та відомому письменнику Дж. Р. Р. Толкіну. Він цим словом називає демонологічних істот, які належать до іншого світу. Для позначення цих істот письменник використав дві номінації: спочатку – у творі «Хоббіт, туди і назад» – номінацію «goblin» («гоблін»), пізніше – у трилогії «Володар кілець» – номінацію «orc» («орк»). Це міфологічні зловісні істоти, мрія яких знищити людство та світ людей. Як пише Андрій Куцик, Толкін використовує християнську міфологію та поширений мотив боротьби між добром та злом, як між Христом та Антихристом. Антихриста «йменували Темним Володарем, Ворогом. Мелькор, як і Сатана, покликаний усе породжене Творцем зруйнувати, спотворити. Мелькор, як і Диявол, є уособленням зла, ворожої руйнівної сили» (Куцик, 2021: 142). Мелькор був

створений Богом, а потім зрадив його. Разом з палими янголами, він почав будувати свій світ та налаштовувати його проти людей. Орки теж були спотвореними янголами – ельфами, яких Мелькор викрадав і за допомогою тортур та чорної магії перетворював на власну армію. Їх природа – це страх перед Мелькором й ненависть до нього. Вони не люблять світло та комфортно себе почувають у темну пору доби, живуть у печерах та підземеллях, схильні до вандалізму, проте люблять створювати складні інженерні механізми тортур. У них завжди союзники тимчасові, а сама влада спирається на вождізм, що тримається на страху, залякуванні та силі. Люблять використовувати емблеми, кольори, мають свою мову (суміш мов різних народів). Після екранізації роману «Володар кілець» архетип орків увійшов у масову культуру, а під час війни з Росією в українському медіаполі російські загарбники стали уособленням цих міфічних персонажів. В чому тут є ризик?

Влада Росії свідомо нарощує серед своїх громадян феномен ресентименту до української нації. Ресентимент (фр. *ressentiment* /rəsɑ̃timɑ̃/ «обурення, злопам'ятність, озлоблення») – почуття ворожості до того, що суб'єкт вважає причиною своїх невдач («ворога»), безсила заздрість, «тяжке усвідомлення марності спроб підвищити свій статус в житті або в суспільстві». Ф. Ніцше вперше ввів цей термін і у своїй праці «До генеалогії моралі» філософ пише про людину *ressentiment*: «вона вигадує "злого ворога", "злого" як основне поняття, виходячи з якого і як післяобраз і антипод якого вона вигадує і "доброї" – саму себе» (Nietzsche, 2007: 11). Російська пропаганда створила викривлений образ українців, образ «ворога», щоб не тільки позбутися почуття провини за власні невдачі. Відчуття слабкості або неповноцінності, а також заздрості стосовно до українців призвело до впевненості в те, що українців, як націю, можна вбивати.

04 квітня 2022, одразу після оприлюднення фактів насильницького знищення мирного населення у м. Буча, російський політтехнолог Тимофій Сергійцев на держресурсі РІА «Новости» надрукував статтю «Що Росія має зробити з Україною». Цей ресурс російською владою обмежений для перегляду в Україні, тому можна вважати, що основною аудиторією цього тексту мають бути росіяни. Ця стаття, яку можна вважати маніфестом знищення України, чітко розставляє акценти офіційного ставлення росіян до українців, оскільки оприлюднення на державному інформаційному ресурсі в сучасних умовах для російських журналістів відбувається під жорсткою цензурою. У статті вказується, «що крім верхівки, винною є і значна частина народної маси, яка є пасивними нацистами, посібниками нацистів. Вони підтримували нацистську владу та потурали їй». Тому, «подальша денацифікація цієї маси населення полягає у перевихованні, яке досягається ідеологічними репресіями (придушенням) нацистських установок та жорсткій цензурі: не тільки у політичній сфері, але обов'язково також у сфері культури та освіти» (скрін тут: Суспільне. Культура, 2022). Автор статті відкрито наголошує, що «денацифікація неминує має бути і деукраїнізацією», тому, що Україна «неможлива у формі національної держави».

І в той час, коли наше колективне мислення через неофіційні медіаресурси сприймає російських загарбників, як міфічних орків, російська влада через власну пропаганду та війну навмисно встановлює статус для українців як «*homo sacer*». Термін «*homo sacer*» використовує у своїй роботі Джорджо Агамбен «*Homo sacer. Суверенна влада та оголене життя*». Спираючись на аналіз біополітики Мішеля Фуко, Агамбен досліджує приховану присутність людини, життя якої залежить від влади. Використовуючи ще один термін «*la nuda vita*» (оголене життя), вчений вказує на політику витіснення людини за межі політичного та правового порядку. Її парадокс полягає в тому, що «*homo sacer*» – людина, яка не може бути принесеною в жертву, але яку можна просто вбити і не нести за це відповідальність. Тому влада навмисно утворює систему, як колективне «оголене життя», заради контролю над життям людини. Політика т.зв. «денацифікації» росіянами по відношенню до української нації як привід для вторгнення на територію України, навмисно нав'язує статус «*homo sacer*» українцям, заради «оголення життя». Обстріли, бомбардування, вимушена міграція створюють хаотичність географічного простору території України, щоб встановити концентраційний табір та позбавити будь якого права на захист, хто залишився в межах країни. І особливо в межах тимчасово окупованих територій. Проводячі політику «*la nuda vita*», російська влада декларує захист мирного населення, в той самий час як в тимчасово окупованих населених пунктах загарбники знищують мирне населення. «Незрозуміла формула стародавнього римського права, де людське життя включено в існуючий побут тільки через її заперечення (тобто через можливість без перешкод відібрати її), дала, таким чином, ключ завдяки якому зможуть розкрити свої таємниці не тільки святі тексти суверенної влади, але й коди самої політичної влади» (Agamben, 1998: 16). Стан, коли оголене життя було виключено та захоплено одночасно, вказує на політичний устрій. І сама людина перетворюється на суб'єкта та об'єкта політичного порядку

одночасно. Тому й ставлення до українців з боку російської влади можливо лише завдяки політики усунення. Визнання через заперечення (див. статтю Т.Сергійцева). Оголене життя є об'єктом насилля російської влади до українців, тому фашизм сьогодні набуває нових форм у вигляді рашизму. Коли кордони життя та смерті пересуваються завдяки прийняттю рішення Іншим (у Д. Агамбена це суверен, для нас це російські окупанти), простір перетворюється на концтабір. Де право на гуманітарний коридор, гуманітарну допомогу, наявність необхідних ресурсів для життя підпорядковується тому, хто невидимий. Хто знаходиться за лінією території концтабору та віддає накази. Якщо в умовах миру такий феномен є питанням біополітики, то в умовах війни це прерогатива окупанта. Де міста загальнолюдським цінностям не існує. Вони заперечуються разом через нав'язування оголеного життя у вигляді умовного концтабору, де людина є об'єктом, який отримує право на знищення окупантом.

Висновок. Ксенія Ларіна, киянка, у своєму дописі у ФБ написала пост «Важливо називати росіян росіянами, а путіна – путіним» (Ларіна, 2022). Вона звертається до фольклорного архетипу персоналізації зла. «Цей архетип широко зустрічається в фольклорі і інших художніх творах: згадайте того ж Біттлджуса, ім'я якого не можна казати три рази, забобони акторів стосовно Макбет, або кількість імен для диявола (частина з них існує саме як ефімізми). В культурі українських народів також присутній схожий архетип. Наприклад, гуцули, заходячи в ліс, називають змії палками, а медведів – вуйками, саме щоб не накликати на себе лиха», – пише Ксенія Ларіна. Здавна існує думка, що зло не можна називати своїм ім'ям, оскільки воно може помститися. Коли зло не має ім'я воно має сакральність, і для англомовної аудиторії незрозуміло, хто має нести відповідальність за наслідки вбивств мирного населення України («орки», «русня», «звіри», «свинособаки»). Це як і оруелівський великий брат: про нього чули, але ніхто не знає як він виглядає. Він є і його немає одночасно. *Евфемізми*, як пом'якшувальні або маскувальні слова і вислови, часто використовуються як стратегія пропагандистських текстів. Але іноді можуть спрацювати й проти несвідомого використання, що у колективній свідомості розмиває образ ворога та знижує його відповідальність за злочини.

Ворог не має бути безсуб'єктивним у реальному політичному полі. Критика європейського суспільства, до якого й спрямована книжка Д.Агамбена, в тому, що категоріальним принципом протистоянь сьогодні є не опозиція «друг – ворог», а «оголене життя – політичне існування». Вміти розпізнавати механізми утворення оголеного життя – це вміти вчасно не дозволити перетворити себе на політичний об'єкт «*homo sacer*». Така прихована матриця перетворення географії існування національної держави на концтабір знищує людину як політичного та правового суб'єкта. Тому суб'єктність ворога важлива не менше ніж власна суб'єктність.

Бібліографічний список:

1. Вертикаль. Телеграмканал, (2022). ВСУ уничтожили более 50 орков... URL: https://t.me/vert_i_call/3770 (дата звернення: 27.05.2022).
2. Есхїл, (2003). Перси. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3019>
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, (2006). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 08.05.2022).
4. Куцик А., (2021). Християнські цінності, образи та підтексти в книзі Дж. Р. Р. Толкіна «Сильмариліон». *Актуальні питання гуманітарних наук*. С. 140 – 143.
5. Ларіна К., (2022). Важливо називати росіян росіянами, а путіна – путіним. URL: <https://www.facebook.com/100004843546512/posts/1932832833554816/> (дата звернення: 08.04.2022).
6. Суспільне. Культура, (2022). Етнічні чистки: на державному російському сайті вийшла стаття «Що Росія має зробити з Україною». URL: <https://suspilne.media/225052-etnicni-cistki-na-derzavnomu-rosijskomu-sajti-vijsla-statta-so-rosia-mae-zrobiti-z-ukrainou/> (дата звернення: 27.05.2022).
7. Труха. Телеграмканал, (2022). Приклучения свинособак в Украине: карта русских мародеров. URL: <https://t.me/truexanewsua/48402> (дата звернення: 27.05.2022).
8. Труха. Телеграмканал, (2022). «Мы пришли, теперь будет порядок». URL: <https://t.me/truexanewsua/48495> (дата звернення: 27.05.2022).
9. Фашик Донецький. Телеграмканал, (2022). Орки страждають від власної тупості. URL: <https://t.me/gistarapara/35089> (дата звернення: 27.05.2022).
10. Agamben G. (1998). *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*. 228 p.
11. Lasswell H.D. (1938). *Propaganda technique in the World War*. N.Y. : Peter Smith, 237 p.
12. Mill, J. S. (1984). *A few words on non-intervention [1859]*. In: J. Robson (Ed.), *Essays on equality, law, and education* (pp. 111–124). Toronto: University of Toronto Press.
13. Nietzsche F. (2007). *Zur Genealogie der Moral*. 160 p.
14. Sloterdijk P. (1999). *Sphären II. Globen, Makrosphärologie*. Spheres II. 1016 p.

15. Schmitt, C. (1996). In: G. Schwab (Trans.), *The concept of the political*. Chicago: University of Chicago Press. (Original work published in 1932.)
16. Schmitt, C. (2002). *Theorie des Partisanen: Zwischenbemerkungen zum Begriff des Politischen* [1963] (5th ed.). Berlin: Duncker & Humblot.
17. Wilke, C. (2007). *Law's Enemies: Enemy Concepts in US Supreme Court Decisions*. In *Studies in Law, Politics and Society*. Emerald Group Publishing Limited. P. 41 – 77.

References:

1. Vertykal. Telehrankanal, (2022). VSU unychtozhyly bolem 50 orkov... URL: https://t.me/vert_i_call/3770 (data zvernennia: 27.05.2022).
2. Eskhil, (2003). Persy. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3019>
3. Zhenevska konventsia pro povodzhennia z viiskovopolononym, (2006). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (data zvernennia: 08.05.2022).
4. Kutsyk A., (2021). Khrystyianski tsinnosti, obrazy ta pidteksty v knyzi Dzh. R. R. Tolkina «Sylmarylion». Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. S. 140 – 143.
5. Larina K., (2022). Vazhlyvo nazyvaty rosiian rosiianamy, a putina – putynym. URL: <https://www.facebook.com/100004843546512/posts/1932832833554816/> (data zvernennia: 08.04.2022).
6. Suspilne. Kultura, (2022). Etnichni chystky: na derzhavnomu rosiiskomu saiti vyishla stattia «Shcho Rosiia maie zrobyty z Ukrainoiu». URL: <https://suspilne.media/225052-etnicni-cistki-na-derzhavnomu-rosijskomu-sajti-vijsla-stattia-so-rosia-mae-zrobiti-z-ukrainou/> (data zvernennia: 27.05.2022).
7. Trukha. Telehrankanal, (2022). Prykliuchenyia svynosobak v Ukrainy: karta russykykh maroderov. URL: <https://t.me/truexanewsua/48402> (data zvernennia: 27.05.2022).
8. Trukha. Telehrankanal, (2022). «Мы прышлы, тепер budet poriadok». URL: <https://t.me/truexanewsua/48495> (data zvernennia: 27.05.2022).
9. Fashyk Donetskyi. Telehrankanal, (2022). Orky strazhdaiut vid vlasnoi tuposti. URL: <https://t.me/gistapapapa/35089> (data zvernennia: 27.05.2022).
10. Agamben G. (1998). *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*. 228 p.
11. Lasswell H.D. (1938). *Propaganda technique in the World War*. N.Y. : Peter Smith, 237 p.
12. Mill, J. S. (1984). *A few words on non-intervention* [1859]. In: J. Robson (Ed.), *Essays on equality, law, and education* (pp. 111–124). Toronto: University of Toronto Press.
13. Nietzsche F. (2007). *Zur Genealogie der Moral*. 160 p.
14. Sloterdijk P. (1999). *Sphären II. Globen, Makrosphärologie*. Spheres II. 1016 p.
15. Schmitt, C. (1996). In: G. Schwab (Trans.), *The concept of the political*. Chicago: University of Chicago Press. (Original work published in 1932.)
16. Schmitt, C. (2002). *Theorie des Partisanen: Zwischenbemerkungen zum Begriff des Politischen* [1963] (5th ed.). Berlin: Duncker & Humblot.
17. Wilke, C. (2007). *Law's Enemies: Enemy Concepts in US Supreme Court Decisions*. In *Studies in Law, Politics and Society*. Emerald Group Publishing Limited. P. 41 – 77.

Matsyshyna I. V. Homo Sacer and the Challenge of the Enemy's Subjectivity in the Conditions of the Russian-Ukrainian War

It is hypothesized that the use of various archetypes of demonization of the enemy (on the example of the Russian military), creates a plurality of symbolic spaces. This not only makes its adjustments to the subjectivity of the real enemy during the transfer from the mythological space to the political space, but also leads to the conceptual obfuscation of the enemy. The practice of transferring borrowed elements from one space to another can reduce the enemy's responsibility for their crimes. The transposition of a mythological subject from one world to another creates another matrix of meanings that affects political reality. Symbolic structures are constants that establish knowledge to pass on to others. When the enemy is perceived as a mythological subject, the attitude towards them can be as an imaginary subject. There is a risk of a distorted understanding of their political behavior, political subjectivity and political responsibility.

Political consciousness ensures the interaction of political actors. This is manifested in the characteristics and characteristics of the participants in political interaction. The dominance of mythological characters gives political reality a postmodernist understanding of paradox. When the enemy is positioned as an "orc", there is a risk of losing the causal link of their political actions. Because they are a representative of the mythological world, while their crimes and victims are in the real world.

If there is a war on exports, the enemy clearly shifted the legal order of life in the occupied territory. Victims become at the situation of "naked life", like D. Agamben is calling it an object of power. During the creation of the conditions of naked life, a person's value is questioned, so the status of a citizen is removed from social and legal laws. They become homo sacer who can be destroyed without guilt or

responsibility. The sacer man becomes sacred in the sense of depriving his life, and for the enemy himself such sacredness consists in saving others. During World War II, the Nazis denationalized Jews and Gipsy and then sent them to death camps. Today, the Russian authorities announced to Ukraine the so-called "Denazification", and the Russian military form filtration camps and exterminate Ukrainians as a nation. And such a policy of "naked life" is pursued in Ukraine not by mythical characters "orcs", but by real people. Who should be responsible for this crime.

Keywords: war, military, enemy, orcs, homo sacer.